

ПРАВОСЛАВНО УЧЕЊЕ О СУДБИНИ ДУШЕ ПОСЛЕ СМРТИ

Архиепископ Јован (Максимовић) Живот после смрти

У првих девет поглавља ове књиге покушали смо да изложимо неке основне аспекте православног схватања о животу после смрти, супротстављајући их широко распрострањеним савременим схватањима, која су се у много чему удаљила од првобитног хришћанског учења.

На Западу се истинито православно учење о Анђелима, о ваздушном царству палих духова, о природи људског општења са духовима, о Небесима и аду - или изгубило, или је извитоперено, услед чега се данашња "посмртна" искуства тумаче на потпуно погрешан начин. Једини задовољавајући одговор на ова погрешна тумачења даје православно учење.

Ова књига је невеликог обима и не излаже у потпуности православно учење о оностраној стварности и животу после смрти. Задатак нам је много ужи - да прикажемо ово учење само толико колико је потребно да би одговорили на питања која су покренула савремена "посмртна" искуства и да би упутили читаоца на оне православне текстове у којима је ово учење садржано. У закључку, овде укратко приказујемо православно учење о судбини душе после смрти.

Подлогу приказа чини чланак који је, годину дана пре своје кончине, написао архиепископ Јован Максимовић, један од последњих великих руских богослова у наше време. Његове речи штампане су уским ступцем, а објашњења, коментари, и цитати из дела светих Отаца, штампани су на уобичајен начин.

Чекам васкрсење мртвих и живот будућег века. Никејски Символ вере

Бескрајна и неутешна била би наша жалост за ближњима који се упокојише, да нам Господ није дао вечни живот. Наш би живот био бесциљан, ако би се окончавао смрћу.

Каква би онда била корист од врлинског живљења и добрих дела?

Тада би били у праву они који говоре: "Једимо и пијмо, јер ћемо сутра умрети". Али, човек је саздан за бесмртност, и Христос је својим васкрсењем отворио двери Царства Небеског, вечног блаженства за оне који су веровали у Њега и живели праведно.

Наш земаљски живот је припрема за будући живот, а та припрема се завршава смрћу. "Људима предстоји једанпут умрети, а потом суд (Божји)" (Јевр. 9, 27). Тада човек оставља све своје земаљске бриге, његово тело се распада, да би поново устало приликом Општег Васкрсења.

Но, његова душа продужава да живи не престајући да постоји ни за један трен. На основу многобројних јављања покојника било нам је дато да делимично знамо шта се збива са душом када напусти тело. Кад престаје виђење телесним очима, започиње виђење духовно.

Обраћајући се у писму својој умирућој сестри, епископ Теофан вели: "Али ти нећеш умрети. Твоје ће тело умрети, а ти ћеш прећи у други свет, жива, свесна себе и свега што те окружује" (Душекорисно штиво, август, 1894.).

Након смрти, душа је жива и још свеснија него пре смрти. Свети Амвросије Милански учи: "Пошто душа остаје жива и после смрти, и добро остаје живо и не губи се са смрћу, него се још увећава. Душу не задржава никаква препрека коју поставља смрт, него је чини још делатнијом, јер дејствује у "домаћем" амбијенту, без икакве везе са телом које је за њу терет пре него ли нека корист". (Свети Амвросије Милански, "Смрт као добро").

Преподобни ава Доротеј, (6. век) овако сумира учења раних Отаца по овом питању: "Јер, како нам Оци говоре, душе умрлих памте све што се овде збило - и речи, и дела, и помисли - и ништа не могу заборавити. А што је у псалму речено: "У тај дан ће пропасти све помисли његове" (Пс. 146, 4), речено је о помислима, овога века: о кућама, о имању, о родитељима и деци, о пословима и заради. Све ово пропада чим душа изиђе из тела... А што је учинила у погледу врлине или страсти, она све памти и ништа од тога не пропада... И, као што рекох, душа не заборавља ништа од онога што је учинила у овоме свету, него по изласку из тела, ослободивши се његове земности, све памти још боље и јасније". (Ава Доротеј, 12. поука).

Continued...

Одговарајући јеретицима који су веровали да душа после смрти није у свесном стању, велики подвижник V века, преподобни Јован Касијан, јасно износи став о активном, делатном стању душе након смрти тела: "После разлучења од тела, душе нису неделатне, нити без свести; ово потврђује јеванђелска прича о Лазару и богаташу (Лк. 16, 22-28)... Душе преминулих не само да нису лишене свести, него задржавају и своја расположења - наду и страх, радост и тугу, и нешто од онога што очекују за себе на будућем Суду оне већ почињу да предокушају... Оне постају још живље и још ревносније прослављају Бога.

И збиља, ако на основу Светог Писма закључујемо, колико је то у нашој моћи, о природи душе, неће ли бити, да не кажем баш - безумље, али рецимо, будалаштина - и најмање сумњати да најдрагоценији део човека (тј. душа), у којој су, по блаженом Апостолу, садржани лик и подобје Бога (I Кор. 11, 7; Кол. 3, 10), после одлагања телесне огрубелости у којој она пребива у садашњем животу - постаје несвесна, она која, поседујући у себи сву силу разума чини својим присуством да и бесвесна и бесчувствена материја тела буде свесна и чувствена?

Отуда следи, а и разум то налаже, да се дух, одложивши ову телесну огрубелост која га сада ослабљује, не лишава својих разумних сила, него их приводи у боље стање, чинећи их још чистијим и још утанчанијим". (стр. 178-179).

Савремена "посмртна" искуства су на потресан начин открила данашњим људима истину о свесном стању душе након смрти, о томе да су њене умне способности тада још изоштреније и префињеније. Ово сазнање није, међутим, само по себи довољно да би онога ко се у том стању налази заштитило од обмана у "вантелесној" сфери.

Неопходно је у танчине познавати хришћанско учење о овом питању.

Почетак духовног виђења

Често (ово духовно виђење) почиње код умирућих још пре смрти, тако да они, још увек видећи оне који их окружују, и чак разговарајући с њима, виде и оно што други не виде.

За ово искуство умирућих зна се одвајкада, и зато слични случајеви који се збивају са умирућима данас - нису новост. Па ипак, треба поновити оно што је речено раније (I Глава, 2 део): само приликом благодатних посета праведницима, када им се јављају Светитељи и Анђели, ми заиста можемо бити сигурни у то да су се јавила бића са другог света.

У обичним случајевима, када умирућа особа почне да виђа преминуле рођаке и пријатеље, то искуство може бити и само једно "природно" упознавање са невидимим светом, у који тој особи предстоји да уђе. Истинска природа ликова покојника који се појављују позната је вероватно само Богу, и ми немамо потребе да се у то упуштамо.

Јасно је да Бог умирућем даје ово искуство како би му на најочигледнији начин показао да онострани свет није сасвим непознато и страно место, него да је и тамо живот испуњен љубављу коју човек гаји према блиским особама.

Преподобни Теофан Затворник на дирљив начин износи ову мисао пишући умирућој сестри:

"Тамо ће те сусрести отац и мајка, браћа и сестре. Поклони им се, пренеси им и наше поздраве и замоли их да се моле за нас. Окружиће те твоја деца и радосно те поздравити. Биће ти боље тамо него овде".

Сусрет с духовима

Али по исходу из тела, душа ће се обрести међу другим духовима, добрим и злим. Она обично тежи онима који су јој ближи по духу, и ако је она још у телу била под утицајем неких од њих, то ће она и по исходу из тела остати зависна од њих, ма како се одвратнима они показали при том сусрету.

Овде нам се опет озбиљно указује на то да онострани свет, иако за нас неће бити сасвим стран и непознат, ипак неће бити тек пријатан сусрет са онима које волимо у некаквој "земљи снова", него ће бити један духовни сукоб у коме ће се испитати стање наше душе у овом животу - да ли се она, живећи врлински кроз

Continued...

испуњавање Божјих заповести приклањала анђелима и светима, или је, лењошћу и неверјем учинила себе прикладном за општење с палим духовима.

Преосвећени Теофан Затворник добро је рекао (види крај VI главе) да ће се и испитивање на ваздушним митарствима можда показати пре као искушавање него као оптуживање.

И премда је сама чињеница суда у загробном животу - "посебно" одмах после смрти, и Страшног у последњи дан - ван сваке сумње, јавно изречена Божја пресуда ће бити само одговор на унутрашње расположење душе које је она у себи изградила у односу према Богу и духовним бићима.

Прва два дана после смрти

Током прва два дана душа ужива у релативној слободи и може да посећује драга јој на земљи места, а трећег дана одлази у друге сфере.

Овде архиепископ Јован само понавља још од IV века у Цркви присутно учење, које је Анђео поверио преподобном Макарију Александријском када му се јавио у пустињи и објаснио му значај црквеног помињања упокојених трећег дана по њиховој смрти:

"Када у трећи дан бива у цркви принос, душа преминулог прима од свог Анђела Чуvara утеху у жалости коју осећа због раздвајања од тела. Она добија утеху зато што је у Цркви Божјој за њу обављен принос и узнето славословље, што у њој рађа добру наду.

Јер, током (прва) два дана души је допуштено да се, у пратњи Анђела који су уз њу, креће куд јој је воља. Зато душа која је волела тело понекад лута око куће у којој се разлучила од тела, или око гроба у коме је положено тело, и тако проводи два дана као птица која тражи себи гнездо. А врлинска душа посећује она места где је имала обичај да чини добра дела. А у трећи дан Онај Који је васкрсао из мртвих заповеда свакој души хришћанској да се, подражавајући Његовом Васкрсењу, узнесе на Небеса и поклони Богу свих (Речи св. Макарија Александријског о исходу душа праведних и грешних").

У православном обреду опела мирјана преподобни Јован Дамаскин живо описује стање душе која, растављена од тела, још увек борави на земљи, али не може да општи са вољеним лицима која је у стању да види: "Авај, како душа тада рида, а никог да је помилује! Ка анђелима очи уздиже, узалуд се молећи; ка људима руке пружа и нико да помогне. Зато, вољена браћо моја, памтећи како је кратак живот наш, измолимо од Христа упокојење преминуломе, и душама нашим велику милост" (Чин опела мирјана, стихира самогласна, гл. 2).

Теофан Затворник, пишући мужу своје умируће сестре, каже: "Сама сестра неће умрети. Тело умире, а личност умирућег остаје, али прелази у други поредак живота. Она није у телу које лежи на одру, и у гроб њу неће положити.

Она је на другом месту. Она ће бити жива исто као што је и сада. Првих сати и дана она ће бити ту око вас. Само што неће ништа говорити, и ви нећете моћи да је видите. Али биће ту, имајте то на уму.

Ми који остајемо плачемо за онима који су се преставили, али њима је одмах лакше, јер је то стање блаженије, радосније. Они који су умрли, па били враћени у тело, сматрали су га врло неудобним стаништем. То ће и сестра осећати. Њој је тамо боље, а ми се кидамо од туге као да се њој нешто страшно десило!

Она ће то гледати и сигурно бити запањена тиме" (Душекорисно штиво, авг. 1894).

Треба имати на уму да је овај опис прва два дана након смрти једно опште правило које никако не обухвата све случајеве. Заиста, већина у овој књизи навођених одломака из православне литературе не потпада под ово правило, и то из очигледног разлога: Светитеље, који нису везани за земаљске ствари него живе у сталном ишчекивању преласка у онај свет, не привлаче ни места где су творили добра дела, него одмах почињу да се узносе на Небеса. Други, као К. Искул, почињу да се, по Божјем Промислу, узносе пре краја другог дана из неког посебног разлога. С друге стране, сва савремена "посмртна" искуства, ма како она била фрагментарна, уклапају се у ово правило: "вантелесно" стање је тек почетак првог периода бестелесног "лутања" душе по местима на земљи за која је везана.

Continued...

Али нико од тих људи није био довољно дуго у стању смрти, чак ни толико да би срео два анђела који су одређени да буду пратиоци.

Неки критичари православног учења о животу после смрти, сматрају да су оваква одступања од општег правила доказ "противречности" у православном учењу. Али они све схватају превише буквално. Опис прва два дана (као и следећих) ни у ком случају не представља некакав догмат. То је напосто "модел" који показује уобичајени поредак посмртног искуства душе.

Многи случајеви, како у православној литератури, тако и у савременим "вантелесним" искуствима, када су се умрли на трен јављали живима првог или другог дана по смрти (понекад у сну) јесу примери који доказују да душа заиста обично остаје при земљи за неко кратко време.

Али трећег дана (а често и раније), овај период боравка при земљи се окончава.

Митарства

У то време (трећег дана) душа проходи кроз легион злих духова, који јој забрањују пролаз, оптужујући је за разне грехе у које су они сами увукли душу. Према различитим откривењима, постоји двадесет таквих препрека, такозваних "митарстава" (царинарница) и на сваком од њих се истражује овај или онај грех; пролазивши једно митарство, душа стиже на следеће, и тек када их све успешно прође, она може да продужи свој пут избегавши да одмах буде бачена у ад.

Како су ужасни ти демони и митарства може се видети по томе што је сама Мајка Божја, када ју је архангел Гаврило известио о скорој смрти, молила Свог Сина да избави њену душу од тих демона. Као одговор на њену молитву, сам Господ Исус Христос појавио се са Небеса да прими душу своје Пречисте Мајке и одведе је на Небеса. Одиста је ужасан трећи дан за душу преминулог, и зато су њој молитве тада нарочито потребне.

У 6. поглављу наведено је мноштво светоотачких и агиографских текстова о митарствима, тако да нема потребе да било шта овде додајемо. Можемо, међутим, опет напоменути да описи митарстава представљају "модел" онога што душа доживљава после смрти, а да појединачна искуства могу значајно одступати од тог "модела".

Мање важни детаљи (као што је, рецимо, број митарстава) имају другостепени значај у односу на главну чињеницу - да се душа убрзо после смрти подвргава суду ("посебни" суд) на коме се сумирају резултати "невидивог рата" који је она водила (или пропустила да води) на земљи против палих духова.

Продужавајући своје писмо мужу умируће сестре, епископ Теофан Затворник пише: "Код преминулих ускоро наступа борба за пролазак кроз митарства. Њој је тамо нужна помоћ! Помислите тада на ово, и чућете њен вапај упућен вама: "Помозите!"

Ето на шта би требало да усмерите своју пажњу и љубав коју имате према њој. Ја мислим да ће најистинитије сведочанство ваше љубави бити ако се ви, од тренутка исхођења њене душе, препуштајући другима да се побрину око њеног тела, удаљите негде и, осамивши се, погрузите се у молитву за њу која у новом стању има нове, неочекиване потребе.

Почевши тако, ви у наредних шест седмица, па и дуже, немојте престајати с вапајима к Богу да јој помогне. По речима блажене Теодоре, врећа из које су Анђели захватили да би је избавили од митара - биле су молитве њеног духовног оца. И ваше молитве биће то исто. Не заборавите да тако учините. То је љубав!".

Критичари православног учења често неправилно схватају "врећу са златницима" из које су анђели на митарствима "исплатили дугове" блажене Теодоре.

Ту врећу понекад погрешно упоређују са римокатоличким схватањем о "вишку заслуга" Светитеља. И у овом случају критичари превише буквално схватају православне текстове. Овде се не ради ни о чему другом до о молитвама Цркве за престављене, односно о молитвама светог човека и духовног оца. Форма у којој је то описано је - треба ли и то рећи - метафоричка.

Православна Црква сматра учење о митарствима тако важним, да их спомиње у многим богослужењима (види неке цитате у поглављу о митарствима). Црква ово учење свим својим умирућим чедима нарочито

Continued...

излаже у "Канону на исход душе" који свештеник чита крај одра сваког умирућег члана Цркве. У Канону се налазе и следећи тропари:

"Удостој ме да, одлазећи са земље, не будем задржан од ваздушног кнеза, насилника и мучитеља, што на страшном путу стоји и испитује" (песма 4).

"Предај ме, о Владичице, у свештене и часне руке Светих Анђела, да њиховим крилима заклоњен, не угледам бешчасна, смрадна и мрачна лица демона" (песма 6).

"Ти која роди Господа Сведржитеља, далеко од мене одагнај горких митарстава поглавара и владара овога света, кад будем на самрти, да бих те прослављао вавек, света Богородице" (песма 8).

Таквим речима Црква припрема умирућег православног хришћанина за предстојећа испитивања.

Четрдесет дана

Затим, успешно прошавши кроз митарства и поклонивши се Богу, душа у следећих тридесет и седам дана посећује небеске обитељи и бездане ада, не знајући још увек где ће остати; и тек у четрдесети дан одређује јој се место где ће пребивати до васкрсења мртвих.

Нема, наравно, ничега чудног у томе што душа, прошавши кроз митарства и окончавши занавек са оним што је земаљско, треба да се упозна са стварношћу оностраног света, у чијем ће једном делу вечно пребивати. Према откривењу које је преподобни Макарије Александријски добио од Анђела, преминули се у Цркви "помињу нарочито деветог дана по престављењу (поред опште симболике везане за девет анђелских чинова) зато што су до тада души биле показиване красоте раја, а после тога, до краја четрдесетодневног периода, њој се показују мучења и ужаси ада, да би јој четрдесетог дана било одређено место где ће чекати васкрсење мртвих и Страшни Суд.

И овде број указује на опште правило или "модел" посмртне реалности, али, несумњиво, не завршавају сви преминули свој пут сагласно овом правилу. Ми знамо да је Теодора, у ствари, завршила своје путовање кроз ад тек у четрдесети дан (мерено земаљским временом).

Стање душа до Страшног Суда

После четрдесетог дана неке душе пребивају у стању предокушања вечне радости и блаженства, а друге - у страху од вечних мука које ће у потпуности наступити после Страшног Суда.

До Страшног Суда се стање душа још може променити, особито приношењем за њих Бескрвне Жртве (помињањем на Литургији) као и других молитава.

Учење Цркве о стању душа на Небесима и у аду до Страшног Суда детаљније је изложено у речима светог Марка Ефеског (в. прилог бр. 1).

Каква је корист души у аду од молитве, било заједничке, било личне, описано је у житијима Светих, у подвижничким и светоотачким текстовима. У житију мученице Перпетуе (III век) на пример, судбина њеног брата Демократа њој је била откривена кроз представу цистерне пуне воде која се налазила превисоко, тако да је њен брат, из смрадног и неиздрживо врелог места на коме је био затворен, није могао дохватити. Захваљујући њеној усредној молитви током целог дана и ноћи, он је успео да се домогне цистерне, и она га је угледала на светлом месту. На основу тога она је схватила да је он избављен од казне (Житија Светих, 1. фебруар).

Сличан пример налазимо у житију монахиње Атанасије (Анастасије Логочове), подвижнице која се упокојила у нашем, XX веку: "У то време она је узела на себе подвиг да се моли за рођеног брата Павла који се удавио у пијаном стању. Најпре се упутила блаженој Пелагији Ивановној, која је живела у Дивјејевском манастиру, да се са њом посаветује шта да учини како би олакшала загробну судбину своје брату који је несрећно и нечасно скончао свој земаљски живот.

Договориле су се овако: да се Анастасија затвори у своју келију, да пости и да се моли за њега, прочитавши 150 пута "Богородице Дјево". По истеку 40 дана, она је видела дубоку провалију, на њеном

Continued...

дну крвав камен на коме лежаху два човека са гвозденим оковима око врата. Један од те двојице био је њен брат.

Када је испричала ово своје виђење блаженој Пелагији, она је посаветова да понови подвиг. По истеку других 40 дана она угледа исту провалију, исти камен и иста два човека са оковима око врата. Само овога пута њен брат устаде, иђаше око камена и опет паде на њега, а окови се опет нађоше на његовом врату.

Пошто опет извести Пелагију Ивановну о овом виђењу, она јој рече да понови подвиг и по трећи пут. После још 40 дана Анастасија виде исту провалију и исти камен, на коме се сада налазио само један, њој непознати човек, док је њен брат отишао некуда и она га није могла видети. Човек који је остао на камену говорио је:

"Благо теби, ти имаш силне молитвенике на земљи".

После овога, блажена Пелагија је рекла:

"Твој брат се ослободио од мука, али није задобио блаженства" ("Душекорисно штиво", јун 1902).

Сличних случајева има много у житијима православних Светитеља и подвижника. Онима који су склони да оваква виђења схвате превише буквално требало би можда рећи да форма у којој се ова виђења појављују (обично у сну) није нужно фотографски снимак положаја душе на оном свету, већ пре сликовита представа која саопштава духовну истину да се стање душе поправља молитвама нас који смо остали на земљи.

Молитва за умрле

Колико је важно помињање на Литургији може се видети из следећег случаја: још пре прослављења светога Теодосија Черњиговског (1876. г.) јеромонах (чувени старац Алексеј из Голосјејевског скита Кијево-Печерске Лавре, који је умро 1916. г.), преоблачећи његове мошти, уморан, седе крај моштију.

Задремавши на трен, он угледа пред собом Светитеља који му рече: "Хвала ти што се трудиш око мене. Још бих те замолио да, кад будеш служио Литургију, поменеш моје родитеље" - и даде му њихова имена (јереј Никита и Марија).

"Како можеш ти, Светитељу, да тражиш моје молитве, кад ти сам стојиш пред Небеским Престолом и низводиш људима Божју благодат?", упита јеромонах.

"Да, то је тачно", одговори свето Теодосије, "али приношење на Литургији моћније је од мојих молитава".

Значи, парастоси и домаће молитве за умрле њима користе, као и добра дела која се чине њима у спомен - милостиња и прилози за цркву.

Али нарочито је за њих корисно помињање на Божанственој Литургији. Било је много јављања умрлих и других догађаја који потврђују како је корисно помињање умрлих.

Многи који нису живели у покајању, али су се на самрти покајали, били су ослобођени од мука и достигли покој. У Цркви се стално узносе молитве за упокојење умрлих, док се на дан Силаска Светог Духа (Педесетница), у коленопреклоној молитви на вечерњем, узноси посебна прозба "за оне што су у аду".

Свети Григорије Двојеслов, одговарајући у својим "Разговорима" на питање: "Постоји ли нешто што би душама после смрти могло користити?", учи: "Свето жртвоприношење Христа, наше спаситељне Жртве, од велике је користи душама чак и после смрти, под условом да њихови греси (јесу такви да) могу бити опроштени у будућем животу.

Зато душе умрлих понекад моле да се за њих одслужи Литургија... Наравно, сигурније је да ми за живота учинимо за себе оно што се надамо да ће други чинити за нас после наше смрти. Боље је учинити да излаз буде слободан, неголи тражити ослобођење кад си у оковима. Зато би требало да од свег срца презремо свет, чија је слава већ прошла, и да свакодневно Богу приносимо жртву наших суза, када на

Continued...

жртву приносимо Његово свето Тело и Крв.

Само та жртва има моћ да спасе душе од вечне смрти, јер она тајанствено оприсутњује смрт Јединородног Сина ("Разговори" IV, 57, 59).

Свети Григорије наводи неколико случајева када су се умрли јављали живима молећи их да се одслужи Литургија за њихово упокојење, или им благодарили што су то учинили.

Једном се десило и то да је неки заробљеник, за кога је његова жена мислила да је мртав и зато одређене дане заказивала Литургију за њега, вративши се из заробљеништва испричао како су га у одређене дане ослобађали од окова - баш у оне дане када је за њега служена Литургија (IV, 57, 59).

Протестанти обично сматрају да су црквене молитве за умрле некако неспојиве са неопходношћу да се спасење задобије превасходно у овом животу:

"Ако тебе Црква може спасти и после смрти, зашто бисмо се онда оптерећивали борбом или тражењем вере у овом животу? Хајде да једемо, пијемо и веселимо се..."

Наравно, нико од оних који су се оваквих схватања придржавали никада није достигао спасење црквеним молитвама. Очигледно да је овакав аргумент површан и чак лицемеран - молитва Цркве не може спасти онога ко не жели да се спасе или ко се никада у свом животу није потрудио за то.

Може се рећи да је молитва Цркве или појединих хришћана за умрлог, у извесном смислу, још један плод живота тог човека: за њега се не би молили да он за свог живота није учинио нешто што би могло да подстакне на молитву за њега након његове смрти.

Свети Марко Ефески такође разматра питање црквене молитве за умрле и олакшања које она њима доноси, па у том смислу наводи пример да се свети Григорије Двојеслов молио за римског императора Трајана, и да је та молитва била надахнута неким добрим делом тог паганског императора (в. прилог бр. 1).

Шта можемо учинити за умрле

Ако неко жели да покаже своју љубав према умрлима и да им реално помогне, то може најбоље учинити тако што ће се молити за њих, а нарочито давањем њихових имена да се помену на Литургији када се честице, извађене за живе и умрле, спуштају у Крв Господњу уз речи:

"Омиј, Господе, светом Крвљу твојом грехе овде поменутих слугу твојих, (по) молитвама Светих Твојих".

Ништа веће ни боље не можемо ми учинити за преминуле, од тога да се молимо за њих, помињући их на Литургији.

Њима је то увек неопходно, а нарочито током првих четрдесет дана, када душа умрлог греди ка вечним насељима. Тело тада ништа не осећа: оно не види окупљене ближње, не удише мирис цвећа, не чује надгробне беседе. Али душа осећа молитве које се узносе за њу, и благодарна је онима који их узносе, и духовно им је блиска.

О, сродници и пријатељи преминулих! Чините за њих оно што је њима потребно, а у вашој је моћи.

Употребите свој новац не на спољашње украшавање гробова него уделите тај новац убогим за покој душе својих преминулих, или га приложите цркви у којој се за њих узносе молитве. Будите милосрдни према преминулима, постарајте се за њихове душе.

Тај пут чека и вас, и знајте да ћемо сви ми тада чезнути да нас неко помене у молитви! Будимо зато и сами милостиви према умрлима.

Чим се неко престави, одмах позовите свештеника или га обавестите, како би могао да прочита "Молитве на исход душе" које треба прочитати над сваким православним хришћанином после његове смрти.

Continued...

Постарајте се да се, уколико је могуће, опело одслужи у цркви и да се над преминулима све до опела чита Псалтир. Опело и сахрана не морају бити беспрекорно организовани, али је апсолутно неопходно да се опело одслужи без скраћивања, у потпуности. Помислите тада на покојника, са којим се заувек растајете, а не на то шта је вама лакше. Ако у цркви има више покојника, немојте одбити да се одржи заједничко опело, ако то неко предложи. Боље је да се истовремено одслужи опело за два или више покојника када је молитва њихових ближњих усрднија, него да се одржи више опела једно за другим, а да та опела, због недостатка времена и умора, буду скраћена.

Ово због тога што је свака реч молитве за умрле као кап воде за жеднога. Одмах се побрините и за то да се преминули свакодневно помиње на Литургији током следећих четрдесет дана. Обично се у црквама где се богослужење обавља свакодневно и покојници који су ту опевани помињу 40 дана па и дуже.

Али, ако је опело одслужено у храму где нема свакодневних богослужења, сами рођаци су дужни да се побрину и обезбеде четрдесетодневно помињање на Литургији у оним храмовима где се служба Божја обавља сваког дана. Такође је добро послати за покојника прилог у манастире, као и у Јерусалим где се на светим местима узноси непрестана молитва.

Четрдесетодневно помињање треба започети одмах по смрти, када је души особито потребна молитвена помоћ, и зато је неопходно започети помињање у најближем месту где се врши свакодневно богослужење. Постарајмо се да учинимо све што год можемо за оне који су отишли на други свет пре. нас, сећајући се речи: "Блажени милостиви, јер ће бити помиловани" (Мт. 5, 7).

Васкрсење тела

Једнога дана ће овом пропадљивом свету доћи крај, а наступиће вечно Царство Небеско у коме ће душе спасених, сједињене опет са својим васкрслим телима завек, бесмртне и непропадљиве, пребивати са Христом. Тада ће делимична радост и слава које чак и сада душе на небесима познају, бити замењене пуноћом радости нове творевине за коју је човек и био саздан. Али они који нису прихватили спасење које је Христос донео на земљу, мучиће се вечно, заједно са њиховим васкрслим телима - у паклу.

У завршном поглављу "Тачног изложења православне вере" преп. Јован Дамаскин добро описује коначно стање душе после смрти: "Верујемо такође и у васкрсење мртвих. Јер ће се оно заиста догодити, заиста ће бити васкрсења мртвих. Али, говорећи о васкрсењу, ми подразумевамо васкрсење тела. Јер васкрсење је поновно подизање онога што је пропало. Међутим, пошто су душе бесмртне, како ће васкрснути? Ако се смрт одређује као одвајање душе од тела, онда је васкрсење наравно, поновно сједињавање душе и тела и поновно подизање раздвојеног и (про)палог живог бића. Дакле, управо оно тело које се распало, васкрснуће као нераспадљиво. Јер, Онај Који га је на почетку створио од праха земаљског, може га и васкрснути након што се оно, по одлуци Творца, распало и вратило натраг у земљу из које је и узето...

Наравно, да је само душа пребивала у подвигу врлинског живљења, само би она и била овенчана. И да се само она повоздан предавала задовољствима, било би праведно да само она и буде кажњена. Али, пошто ни у врлини ни у пороку душа није учествовала без тела, праведно је да они заједно приме оно што су заслужили...

Тако ћемо ми васкрснути, јер ће се душе опет сјединити са телима која ће постати бесмртна и непропадљива, и онда ћемо стати пред страшно Христово судилиште.

И ђаво и његови демони, и његов човек, Антихрист, и нечастиви људи и грешници биће предани вечном огњу; али то није вештаствени, материјални огањ (тј. ватра) какав ми познајемо, него огањ какав зна само Бог.

А они који су чинили добро заблистаће заједно с анђелима у вечном животу, заједно с Господом нашим Исусом Христом, увек на Њега гледајући и од Њега будући вођени, и наслађиваће се непрекидном од Њега исходећом радошћу, прослављајући Га са Оцем и Светим Духом у бесконачне векове векова. Амин.